

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції,
присвяченої 160-річчю
від дня народження
С. Ф. РУСОВОЇ

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ СОФІЇ РУСОВОЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Чернігів
18 – 19 лютого 2016 р.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

М.О. Носко – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (голова)

О.В. Бобир – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету початкового навчання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

С.І. Стрілець – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Т.М. Турчин – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики мистецького навчання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

О.Б. Мамич – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мов та методики їх викладання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

Т.В. Дорошенко – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри музичного мистецтва Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

П 24 **Педагогічні ідеї Софії Русової у контексті сучасної освіти :** матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 160-річчю від дня народження С. Ф. Русової. – Чернівці : Десна Поліграф, 2016. – 252 с.

ISBN 978-617-7323-52-4

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції до 160-річчя від дня народження С.Ф. Русової присвячено розв'язці ідей педагога у контексті сучасності, проблемам наступності і перспективності у процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної та початкової ланок освіти. Збірник адресовано вченим та науково-педагогічним працівникам, яких турбують шляхи модернізації освіти сучасної України.

Рекомендовано до друку вченою радою Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка
(протокол № 7 від 27 січня 2016 року)

УДК 37(092)(477)(06)
ББК 433(4УКР)6

ВСТУПНЕ СЛОВО

"Ніхто не має права вважати шкільну справу чужою для себе, сторонньою. Навпаки, якщо ми хочемо скоріше бачити в нашій країні загальний народний добробут, якщо ми хочемо мати добре організовану державу, господарство, церкву, – ми перш за все мусимо організувати школу, що навчила б наших дітей служити добру й рідному краю", – наголошувала Софія Русова, активна учасниця просвітницького руху в Україні, член Київської громади, чернігівської та кийвської філій Просвіти, одна із прогресивних педагогів, які започаткували реформування школи на основі національного, соціального, діяльного й виховного принципів.

На державному рівні визнано, що нагальними напрямками для освіти, яким варто приділяти сьогодні увагу, є загальні засади розбудови української національної школи, формування національно-патріотичних якостей підрастаючого покоління, що знайшло висвітлення та обґрунтування у численних працях ученої, чому вона надавала надважливого значення. Відомо, що ці питання лишалися пріоритетними для Софії Русової протягом усього життя – у працях довоєнного періоду ("Ідейні підвалини школи", "Нова школа", "Проект нової вільної школи для України"), часів УНР ("Націоналізація школи"), у творах міжвоєнної доби – вони доповнювалися, поширювалися, набували конкретних обрисів, особливо щодо місця і ролі школи у незалежній Україні, а також мети й завдань навчально-виховної діяльності за нових обставин буття українського суспільства.

Сьогодні педагогічна спадщина Софії Русової введена до програм вищих навчальних закладів, що готують майбутніх

Антиць В. П., Припулик Н. В. РОЗВИВАЛЬНЕ ЕТНОСЕРЕДОВИЩЕ В ДНЗ ЯК ЗАСІБ ЕТНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ (ВІДГОМІН ІДЕЙ С. РУСОВОЇ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ).....	85
Богдан Т. М. ВПЛИВ ПАЛЬЧИКОВОЇ ГІМНАСТИКИ НА ПІДГОТОВКУ ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ.....	88
Бушер Л. В. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ДИТИНИ В НЕПОВНІЙ СІМ'ї.....	90
Валентьєва Т. І. СПІВРОБІТНИЦТВО ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З БАТЬКАМИ У ВИХОВАННІ ПОЧУТТЯ КОМІЧНОГО СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	92
Власова О. Б. ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕГОНАЛЬНОГО ДИТЯЧОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	96
Дичок Т. П. НАСТУПНІСТЬ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	99
Лимар Ю. М. ПРИЙОМИ СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ І МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	102
Мірошник І. В. ОСОБЛИВОСТІ ІНШОМОВНОГО МОВЛЕННЯ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	105
Нестеренко М. М. КРЕАТИВНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ.....	108
Носко Ю. М. ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ЗАСОБАМИ ОЗДОРОВЧОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	110

Масюк Т. В. НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ ІДЕЙ С.Ф. РУСОВОЇ В СУЧАСНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	61
Нікітіна Н. П. ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ СОФІЇ РУСОВОЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДИТЯЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ (НА МАТЕРІАЛАХ ТВОРЧОСТІ ДІЗВІНКИ МАТЯШ).....	63
Огієнко Д. П. С. РУСОВА ПРО ТРУДОВУ ПІДГОТОВКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	66
Олексієнко В. В. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ С.Ф. РУСОВОЇ ЩОДО ВИХОВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	69
Радченко М. В. ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПОГЛЯДІВ СОФІЇ РУСОВОЇ.....	72
Силко Є. М. ІДЕЯ ПРИРОДОВІДПОВІДНОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ С.Ф. РУСОВОЇ.....	74
Силко Р. М. ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ С.Ф. РУСОВОЇ.....	76
ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ І ПЕРСПЕКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ЛАНОК ОСВІТИ	
Скворцова С. О. ПОЧАТКОВА МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	78
Турчин Т. М. ВНЕСЕННЯ ЗМІН У СПОСОБИ З'ЯСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	82

Притулик Н. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Чернігівського національного педагогічного університету
імені Т.Г. Шевченка

РОЗВИВАЛЬНЕ ЕТНОСЕРЕДОВИЩЕ В ДНЗ ЯК ЗАСІБ ЕТНІЗАЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ (ВІДГОМІН ІДЕЙ С. РУСОВОЇ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ)

Сьогодні – в політично і економічно складний для України час – надзвичайно актуальним є завдання консолідації української нації. Його реалізація видається можливою за умови глибокої громадянської свідомості, патріотизму кожного члена українського суспільства.

Етнізація – прилучення дітей до духовних скарбів українського народу в контексті наповнення їх життя національним змістом – один із першорядних напрямів модернізації сучасного дошкільця, оскільки не лише забезпечує виховання первинних патріотичних почуттів у дошкільників, але й розкриває потенціал для здійснення їх морально-духовного, трудового, фізичного, естетичного, екологічного виховання у процесі використання етнопедагогічних засобів.

Народні витоки як основу виховання національно свідомої, творчої, всебічно розвиненої особистості розглядали К. Ушинський, О. Кониський, Б. Грінченко, О. Духнович, Т. Лубенець, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович.

С. Русова – фундаторка національної системи виховання, вбачала оптимальні шляхи гармонійного розвитку українських дітей у зростанні їх в атмосфері близького їм етнокультурного середовища. Вона зазначала, що дитячий садок "не можна утворити лише по теоретичних вигадках та вказівках, по чужих зразках; він має складатися залежно від того осередку, серед якого повстає, закладається, залежно від клімату, раси, нації, економічних і культурних умов цілого оточення" [2, с.159].

У своїх працях "Дошкільне виховання", "У дитячому саду" педагог запропонувала шляхи створення відповідної атмосфери в національних дошкільних закладах України [2, С.185]. Вона зазначала, що дитячі "творчі сили в саду мають бути збуджені національним матеріалом, цебто таким, який в тій чи іншій місцевості більше поширений – глина, дерево, хліборобство, пасічництво, годівля шовкової гусельні. <...> У саду має лунати гарна українська пісня, в ньому буде широко розвиватися рідна мова <...>, в такій атмосфері рідного життя, ласки і праці, в обставинах, що цілком сприяють розвитку творчих сил і міцного

творів, вихованні художнього смаку і естетичних почуттів дітей, оволодінні виконавськими уміннями, навичками і способами музично-творчої діяльності в різних її видах та особливостями психологічної готовності дітей до об'єктивної оцінки результатів їхньої музичної діяльності.

Пронизуючи всі етапи навчально-виховного процесу, оцінювання впливає як на діяльність учнів, так і на діяльність учителя. Учитель має змогу оцінити позитивні та негативні аспекти своєї роботи і по можливості вносити зміни у методи роботи, шукаючи тим самим той індивідуальний стиль, який і творить справжнього учителя. Учень теж не стоїть осторонь оцінювання, виробляючи власне ставлення до оцінювальних знань. Оцінювати роботу можна не тільки балами, що є обов'язковою вимогою навчального програм, а й похвальним словом, жестом, інтонацією, мімікою учителя, оціночним висловлюванням. При цьому якість музичної освіти постає не як сумарний вираз знань і вмінь з музики, а як інтегрований показник усіх етапів становлення особистості, що охоплює результати пізнавальної діяльності, життєвості і навчальний досвід учня, умови і характеристики процесу навчання і виховання.

Учитель, який стоїть на позиції співробітництва, має використовувати оцінку як засіб заохочення, доповнюючи відзнаку словесним коментарем. Виконання домашньої роботи свідчить про інтерес до музики, який необхідно викликати у дітей. Гуманний учитель має заохотити в кожній дитині щось позитивне: уміння слухати музику, розповідати про неї, спробувати в нестандартний спосіб висловити художній зміст музичного твору. Головне – педагогічна оцінка повинна дати надію учням до самовдосконалення, "перевести" стимули у мотиви навчальної діяльності, зокрема пізнавальної (інтерес до музичного навчання, бажання здобути глибокі знання з музичної грамоти, співу, елементарної імпровізації тощо, емоційна зацікавленість в досягненні художнього "Я" твору, виявлення власного "Я" у музичній діяльності – по-своєму проінтерпретувати пісню, розробити її інсценування тощо).

При оцінюванні досягнень молодших школярів учителі мають брати до уваги особливості психологічної готовності дітей, вікову специфіку учнів. Учитель має запобігти застосуванню "рефлексу солідарності", шукаючи виправдання у тому, що необхідно заохочувати вияви учнівської активності.

Отже, оцінювання результатів музичного навчання учнів початкової школи має стати поштовхом для подальших занять музикою, до її слухання і виконання. Основу оцінки на уроках музики має складати насамперед ступінь зацікавленості дитини музикою, ґрунтуватись на врахуванні бажання учня до музичної діяльності. Оволодіння методикою перевірки знань і оцінювання навчальних досягнень учнів має ґрунтуватись на застосуванні форм ігрової діяльності.

Громадського свідомого робітника – українські діти весело і розумно будуть виховуватися" [2, с. 181].

У сучасній педагогіці науково обґрунтовано є думка про те, що ефективність процесу виховання забезпечується комплексним впливом на свідомість особистості, її емоційно-почуттєву сферу, вироблення відповідних звичок і навичок поведінки в процесі залучення до відповідної діяльності. Відтак, формування первинних патріотичних почуттів у дошкільника може успішно відбуватися за умови створення в ДНЗ такого освітнього середовища, в якому б він отримував знання з різних аспектів національної культури (формування свідомості) і етнокультурного змісту. Такого, в якому б дитині буде просякнуте духом української культури і виховання здійснюватиметься з використанням етнопедагогічних засобів (природа краю, рідна мова, історія народу, твори фольклору, народні обряди і звичаї, витвори мистецтва, ігри, іграшки, одяг, предмети побуту, праця).

В умовах формального прилучення дошкільників до культурного спадку української нації (окремі заняття, заходи, присвячені ознайомленню з українською культурою, державною символікою тощо) плекання патріотичних почуттів відбувається недостатньо ефективно.

Однією з форм забезпечення оптимального освітнього середовища для патріотичного виховання дошкільників є, на наш погляд, створення в дошкільних навчальних закладах розвивального предметного етносередовища.

Сучасні дидакти дошкільної освіти розглядають розвивальне предметне середовище як систему матеріальних об'єктів діяльності дитини, що функціонально моделюють зміст її духовного і фізичного розвитку. Це комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, які забезпечують організацію життя дітей у дошкільному закладі. [1, с. 400]. У розвивальному середовищі дитина має змогу діяти за власним вибором, змінювати ситуацію, обстежувати простір, користуватися, за бажанням, будь-якими предметами.

У групах дошкільних закладів з метою соціалізації та організації діяльності вихованців створюються різноманітні просторові розвивальні зони, як то: ігрові, спортивні, навчальні, комп'ютерні, екозони тощо. Доцільним є облаштування і етнозони – міні-осередку української культури.

Оптимальним варіантом предметного розвивального етносередовища є імітація української світлиці. У ній можна облаштувати красивий кут з іконами і рушниками, умовну піч, під якою – куточок з народними іграшками на тканому килимі; на стінах вище – мисники з глиняним посудом (макітрою, мисками, глечики), в зоні доступу дітей – дерев'яні ложки, інший посуд, що не б'ється; хатне начиння (рогач, горщики, рубель та качалка), стіл, накритий скатертиною, лавки, дідух та інші предмети українського побуту. За столом діти можуть займатися народознавчими справами – ігровими,

мистецькими, трудовими, наприклад: виготовляти разом із вихователем народні іграшки (ляльку-мотанку або коника з ниток, глиняного свинчика); плести коси з грубих ниток; опанувати елементи вишивки; розписувати писанки; виготовляти витинанки для прикрашення стін світлиці; ліпити вареники з пластиліну або солоного тіста; розписувати в народному стилі дерев'яні або керамічні вироби (плоскі фігурки народного посуду, іграшок); проводити майстер-класи з українських ремесел за участю народних майстрів, батьків; презентацію родовідних дерев вихованців, виготовлених спільно з батьками; "забудовувати" з будівельного матеріалу садибу, подвір'я; плести віночки; грати в дидактичні (наприклад, "Дизайн українського одягу"; "Вдягні україночку українця"; "Розташуй на різних полицях окремо український традиційний і сучасний посуд") та рольові ("Доньки-матері", "Перукарня: коса – дівоча краса", "Салон краси: способи зав'язування хусток", "Український ресторан" та ін.) ігри на народознавчу тематику.

У етнозоні може знаходитися скриня, яка відіграватиме роль своєрідного куточка рядження дівчата матимуть змогу вільно приміряти на себе український одяг, який у ній зберігається: вишиванки, намисто, віночки тощо. Також може бути підвішена колиска, в якій можна колісати ляльку, розучивши перед цим колискову пісню. Із задоволенням діти гратимуть на справжніх дитячих народних музичних інструментах (сопілці, цимбалах, бандурі, бубні), представленими в світлиці, ознайомляться із козацькими атрибутами. Більш проникливо звучатимуть в українській обстановці й українські легенди і перекази, які вихователь розповідатиме вихованцям.

У такій світлиці доцільно проводити народні свята (наприклад, Андріївські вечорниці, Різдяну вечерю, козацькі посвяти, змагання, розваги), народознавчу проектну діяльність (теми "Звичаї моєї родини", "Обереги мого роду" та ін.), інсценування українських казок, розучувати з вихованцями народні танці, пісні, народні ігри.

Доцільно створити можливість для народного музичного супроводу під час перебування дітей у світлиці: прослуховування щедрівок та колядок, веснянок, русальних та купальських, жнивних, колискових пісень тощо (слід подбати про фонотеку української музики, технічні засоби).

Отже, однією з умов етнізації дітей і виховання в них первинних патріотичних почуттів слід вважати створення в ДНЗ розвивального етносередовища, в якому б діти, в процесі активної взаємодії з ним, знайомилися з різними аспектами матеріальної та духовної культури українців, отримували насолоду і позитивні емоції від цього процесу.

Використані джерела

1. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посібн. / Т. І. Поніманська. – К. : Академвидав, 2004. – 455 с.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – 305 с.